

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11.10.2006, sp. zn. 29 Odo 1166/2004, ECLI:CZ:NS:2006:29.ODO.1166.2004.1

Číslo: 82/2007

Právní věta: Odpovědnost za škodu vzniklou porušením předšmluvní povinnosti - bezdůvodným ukončením jednání o uzavření smlouvy - se posuzuje podle ustanovení § 415 a § 420 obč. zák.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 11.10.2006

Spisová značka: 29 Odo 1166/2004

Číslo rozhodnutí: 82

Číslo sešitu: 8

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Náhrada škody

Předpisy: § 415 předpisu č. 40/1964Sb.
§ 420 předpisu č. 40/1964Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

K r a j s k ý s o u d v P l z n i r o z s u d k e m z e d n e 2 1 . 7 . 2 0 0 3 z a m í t l ž a l o b u , j í ž s e ž a l o b k y n ě p o ž a l o v a n é d o m á h a l a ú h r a d y č á s t k y 7 2 6 4 3 9 , 2 0 K č s 1 5 , 3 3 % ú r o k e m z p r o d l e n í z č á s t k y 4 6 9 6 3 0 , 2 0 K č o d 2 1 . 7 . 1 9 9 5 d o z a p l a c e n í a z č á s t k y 2 5 6 8 0 9 K č o d 2 3 . 8 . 1 9 9 5 d o z a p l a c e n í (v ý r o k I .) a ž á d n é m u z ú č a s t n í k ů n e p r í z n a l p r á v o n a n á h r a d u n á k l a d ů ř í z e n í (v ý r o k I I .) .

Soud prvního stupně v odůvodnění rozhodnutí zejména uvedl, že předmětem řízení je požadavek žalobkyně vůči žalované na zaplacení náhrady nákladů za právní poradenství a odměny za zpracování a vystavení úvěrové dokumentace, které žalobkyni (její právní předchůdkyni - dále jen „žalobkyně“) vznikly v souvislosti s přípravou smlouvy o úvěru. Přitom při posuzování důvodnosti uplatněného nároku vyšel ze skutkových zjištění, podle kterých:

- 1) žalovaná požádala žalobkyni dne 13. 1. 1995 o poskytnutí úvěru;
- 2) žalobkyně zpracovala v dubnu 1995, 25. 5. 1995 a v červnu 1995 návrhy smluv o úvěru, které nebyly žalovanou „podepsány“;
- 3) žalobkyně dopisem ze dne 28. 2. 1995 žalovanou upozornila na podmínky uzavření smlouvy o úvěru včetně odměny za zpracování, ostatní odměny a nákladů, které měla hradit žalovaná dle smlouvy o úvěru;

4) dne 20. 7. 1995 žalobkyně žalované vyúčtovala částku 469 630,20 Kč, sestávající z částek 115 630,20 Kč za právní poradenství a 345 000 Kč za zpracování a vystavení úvěrové dokumentace;

5) dne 10. 8. 1995 žalobkyně žalované vyúčtovala částku 256 809 Kč za právní zastoupení „při přípravě a vypracování smluv“.

Na základě takto zjištěného skutkového stavu dospěl soud prvního stupně k závěru, podle něhož se žalobkyni nepodařilo prokázat, že by mezi ní a žalovanou byla uzavřena dohoda o úhradě nákladů spojených s přípravou smlouvy o úvěru. Připustil, že mezi účastníky probíhala přípravná jednání o uzavření smlouvy o úvěru, která dospěla až „do stadia návrhu smlouvy o úvěru, včetně dalších institutů spojených se zajištěním úvěru,“ nicméně zdůraznil, že žalobkyně se „o zajištění souhlasu“ žalované s úhradou nákladů snažila až dodatečně, a vzhledem k absenci dohody o náhradě nákladů neshledal žalobu opodstatněnou.

V r c h n í s o u d v Praze k odvolání žalobkyně rozsudkem ze dne 2. 6. 2004 rozsudek soudu prvního stupně potvrdil (první výrok) a žádnému z účastníků nepřiznal právo na náhradu nákladů odvolacího řízení (druhý výrok).

Odvolací soud v důvodech rozhodnutí zejména uvedl, že soud prvního stupně se otázkou důvodnosti uplatněného nároku z titulu tzv. culpa in contrahendo nezabýval, i když žalobkyně v průběhu řízení na možnost takového právního posouzení poukazovala.

Právní institut tzv. culpa in contrahendo - pokračoval odvolací soud - představuje právní úpravu odpovědnosti za zavinění v předmluvním stadiu. Pod tento obecný pojem předmluvní odpovědnosti lze zahrnout jednání mezi osobami, které je právně relevantní a na jehož základě mohl vzniknout nebo případně i vznikl závazkový vztah. Aplikace tohoto institutu v podmínkách „našeho právního řádu“ v této fázi nepřichází v úvahu, protože pozitivní právní úprava, na jejímž základě by takto uplatněný nárok bylo možno posoudit, neexistuje a „situace je poněkud komplikovaná“. V souvislosti s jednáním o uzavření smlouvy totiž většině podnikatelských subjektů nutně vznikají předvídatelné náklady, přičemž je zřejmé, že i přes vynaložení těchto nákladů ne každé jednání vyústí v uzavření smlouvy. Potencionální smluvní partneři tak nemohou předpokládat „ani návratnost“ takto vynaložených nákladů, není-li jejich úhrada „zakotvena ve zvláštním smluvním ujednání“. Měla-li by být dána povinnost k úhradě nákladů vzniklých v souvislosti s jednáním o uzavření smlouvy, aniž by zde byla konkrétní dohoda stran v tomto směru, muselo by jít - zdůraznil odvolací soud - o náklady, které se vymykají běžnému standardu, tj. o náklady nikoli obvyklé. Z tohoto pohledu pak přicházejí v úvahu „dvě základní možnosti“. Podle první z nich je povinnost k úhradě vzniklých nákladů založena na existenci obchodních zvyklostí (§ 264 odst. 1 obch. zák.), vztahujících se k určitému druhu obchodu nebo k určitému zboží, s tím, že subjekt požadující určitý produkt by již při pouhém jednání o smlouvě na tomto základě musel vždy počítat s případnou úhradou některých nákladů i tehdy, pokud by k uzavření smlouvy nedošlo. Druhou možnost představuje „za určitých specifických předpokladů“ aplikace ustanovení § 415 obč. zák., jež upravuje tzv. obecnou prevenční povinnost, tj. stanoví, že každý je povinen si počínat tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví, majetku, na přírodě a životním prostředí. Jestliže v rámci jednání o uzavření smlouvy jeden z potencionálních smluvních partnerů dává v rámci jednání o smlouvě druhému naději, že k uzavření smlouvy dojde, např. tím, že žádá dopracování některých podmínek nebo další doplnění a v souvislosti s tímto jeho jednáním a dalšími požadavky vznikají druhé straně další náklady, bylo by „při extenzivním výkladu“ na takový případ možno aplikovat citované ustanovení. To však jen za předpokladu existence konkrétního jednání, z něž by bylo možno dovodit porušení práva nebo povinností jedním z možných smluvních partnerů. V projednávané věci však „nic takového nebylo ani náznakem tvrzeno a tím méně prokázáno;“ naopak uplatněné náklady se musely jako překvapivé jevit žalované.

Jelikož odvolací soud nepřítakal ani výhradě žalobkyně, podle níž žalovaná dopisem ze dne 20. 2.

1996 závazek vůči žalobkyni uznala, shledal rozhodnutí soudu prvního stupně věcně správným.

Proti rozhodnutí odvolacího soudu podala žalobkyně dovolání, odkazujíc co do jeho přípustnosti na ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. a usuzujíc na zásadní právní význam rozhodnutí odvolacího soudu v řešení otázky, zda porušení vztahu důvěry a dobré víry ve stadiu sjednávání smlouvy, tj. před jejím uzavřením, zakládá nárok na náhradu škody a jaké jsou základní předpoklady pro úspěšné uplatnění tohoto nároku (tzv. culpa in contrahendo).

Dovolatelka namítá, že řízení je postiženo vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, a že napadené rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci, tj. uplatňuje dovolací důvody podle ustanovení § 241a odst. 2 písm. a) a b) o. s. ř.

V předmětném řízení – pokračuje dovolatelka – jde o spor o úhradu nákladů vzniklých v souvislosti s vypracováním úvěrové a zajišťovací dokumentace za účelem poskytnutí úvěru ve výši asi 143 000 000 Kč k žádosti žalované; k uzavření smlouvy o úvěru a smluv souvisejících přitom nedošlo z důvodu na straně žalované. Potud žalobkyně zdůrazňuje, že z podnětu žalované učinila písemnou nabídku, na základě které byla žalované ochotna poskytnout úvěr, přičemž z této písemné nabídky financování jednoznačně vyplynulo, že úhrada za zpracování a ostatní úhrady a náklady jdou k tíži dlužníka (žalované). Na základě této nabídky a souvisejících jednání mezi účastníky pak žalobkyně zajistila vypracování úvěrové a zajišťovací dokumentace, a to podle požadavků a za aktivního jednání žalované a s jejím souhlasem, když příprava této dokumentace trvala několik měsíců a jednotlivé detaily byly průběžně se žalovanou upřesňovány. Konečně dovolatelka poukazuje na skutečnost, že byla „k uzavření předmětné dokumentace“ připravena, jakož i na vědomost žalované o existenci závazku k úhradě vzniklých nákladů (viz dopis ze dne 20. 2. 1996, ve kterém žalovaná závazek k úhradě vzniklých nákladů podle názoru dovolatelky uznala).

V situaci, kdy žalovaná vstoupila se žalobkyní do obchodního vztahu, na základě kterého po několik měsíců obě strany jednaly o poskytnutí úvěru a příslušného zajištění, a po celou dobu vyjadřovala nepochybnou vůli připravenou dokumentaci „uzavřít“ a předkládala žalobkyni (resp. jejími právními poradci) požadované doklady a udržovala ji tak do poslední chvíle v naději v uzavření smlouvy, musela si být svých závazků z titulu vynaložených nákladů vědoma.

S odkazem na výše popsany skutkový stav dovolatelka zpochybňuje závěr odvolacího soudu, že žalobou uplatněný nárok by mohl obstát „v podstatě pouze tehdy, pokud by se opíral o zvyklosti ve smyslu ustanovení § 264 odst. 1 obch. zák.“ považujíc tento v praxi za „v podstatě neprosaditelný“.

Dovolatelka dále polemizuje se závěry odvolacího soudu učiněnými v souvislosti s posouzením žalobou uplatněného nároku podle ustanovení § 415 obč. zák., konkrétně, že žalobce netvrdil ani neprokazoval existenci konkrétního jednání, z něž by bylo možno dovodit porušení práva nebo povinnosti jedním z potencionálních smluvních partnerů.

V této souvislosti žalobkyně upozorňuje na svá tvrzení (a k nim předložené důkazy), podle kterých po řadu měsíců probíhala mezi účastníky „intenzivní vyjednávání o poskytnutí financování určitého projektu“ plánovaného žalovanou, s tím, že návrhy smluv a podmínky předběžného financování byly k požadavkům stran průběžně upravovány a měněny a žalovaná po celou dobu dávala najevo, že vyjednávání směřuje k uzavření příslušných smluv, na základě nichž bude požadované financování poskytnuto, k čemuž ale – pro žalobkyni zcela překvapivě a v rozporu s principem dobré víry ve vztah důvěry v rámci obchodního styku – nedošlo.

Žalobkyně současně zdůrazňuje, že nepovažovaly-li soudy obou stupňů její tvrzení a navržené důkazy za dostatečné k úspěšnému prosazení nároku ve smyslu ustanovení § 415 obč. zák., měly dostát své poučovací povinnosti podle ustanovení § 118a o. s. ř.; neučinily-li tak, zatížily řízení vadou, která

mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci. Pochybení co do právního posouzení věci dovolatelka spatřuje v hodnocení právního úkonu ze dne 20. 2. 1996, kterým žalovaná – podle názoru dovolatelky – uznala závazek k úhradě žalobou uplatněných nákladů, majíc za nevýznamný právní důvod takového závazku. Proto dovolatelka požaduje, aby Nejvyšší soud rozhodnutí soudů obou stupňů zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Nejvyšší soud zrušil rozhodnutí soudů obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Zásadní právní význam rozhodnutí odvolacího soudu Nejvyšší soud shledává – a potud má dovolání ve smyslu ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. za přípustné – v řešení otázky předpokladů pro vznik odpovědnosti za škodu v důsledku porušení předšmluvní povinnosti, konkrétně – v poměrech projednávané věci – ukončením procesu uzavírání smlouvy.

Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

Nejvyšší soud v první řadě zdůrazňuje, že obchodní zákoník ani občanský zákoník obecně institut předšmluvní odpovědnosti (odpovědnosti za škodu vzniklou porušením předšmluvní povinnosti) neupravují. Obchodní zákoník sice určuje podmínky, za nichž vzniká odpovědnost za neplatnost právního úkonu (§ 268 obch. zák.) a za porušení povinnosti ochrany informací (§ 271 obch. zák.), nicméně dopad této právní úpravy je omezen jen na situace v odkazovaných ustanoveních předvídané. Totéž platí o úpravě odpovědnosti za neplatnost právního úkonu obsažené v ustanovení § 42 obč. zák. Odpovědnost za škodu způsobenou ukončením kontraktačního procesu, jako jeden z možných případů předšmluvní odpovědnosti, pak v žádném z výše uvedených právních předpisů, jejichž aplikace v daném případě přichází v úvahu, výslovně zakotvena není.

Jelikož povinnost, která by mohla eventuálně vyplývat z toho, že předpokládaná smlouva nebyla uzavřena, nemá smluvní povahu (nejde o porušení smluvní povinnosti), zabýval se Nejvyšší soud dále otázkou, zda, vzhledem k absenci výslovné právní úpravy v tomto směru, odpovědnost za (neoprávněné, resp. bezdůvodné) ukončení jednání o uzavření smlouvy vůbec přichází v úvahu, a pokud ano, o které z ustanovení občanského či obchodního zákoníku lze vznik takové odpovědnosti opřít.

Právní posouzení věci odvolacím soudem co do možnosti aplikace ustanovení § 415 obč. zák. pak Nejvyšší soud shledává (obecně) správným.

Podle ustanovení § 415 obč. zák. každý je povinen počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví, na majetku, na přírodě a životním prostředí.

Shora citované ustanovení vyjadřuje obecnou prevenční povinnost, jež se vztahuje na všechny účastníky občanskoprávních vztahů. Jde o závaznou právní povinnost každého dodržovat nejen povinnosti uložené právními předpisy a povinnosti převzaté smluvně, ale – i bez konkrétně stanoveného pravidla chování – počínat si natolik obezřetně, aby jednáním či opomenutím nevznikla škoda jiným ani jemu samému. Povinnost vyslovená tímto ustanovením je pro každého z účastníků občanskoprávních vztahů závaznou právní povinností určitým způsobem se chovat a její nedodržení představuje protiprávní jednání. Aplikace § 415 obč. zák. přichází v úvahu jen tehdy, není-li konkrétní právní úprava, vztahující se na jednání, jehož protiprávnost se posuzuje. Porušení prevenční povinnosti, jež znamená zároveň porušení právní povinnosti ve smyslu § 420 obč. zák., je

tedy jedním ze základních předpokladů obecné odpovědnosti za škodu (viz Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, str. 696-697). Ustanovení § 415 obč. zák. se pak plně uplatní - s ohledem na ustanovení § 1 odst. 2 obch. zák. - i pro oblast obchodních vztahů.

Vycházejí z výše uvedených zásad, Nejvyšší soud uzavírá, že není žádný důvod, pro který by se zákonná povinnost vyplývající z ustanovení § 415 obč. zák. neměla vztahovat i na chování potencionálních smluvních partnerů při jednání o uzavření smlouvy.

Dále Nejvyšší soud podrobil dovolacímu přezkumu právní závěr odvolacího soudu ohledně předpokladů odpovědnosti za škodu vzniklou žalobkyní tvrzeným porušením předsmuvní povinnosti žalovanou, tj. ukončením jednání o uzavření smlouvy. Přitom za stěžejní považuje princip rovného postavení účastníků, který - až na zákonem určené výjimky - neumožňuje jednomu z účastníků právního vztahu vynutit si na druhém z nich projev vůle směřující k uzavření smlouvy.

V situaci, kdy Nejvyšší soud nemá pochybnosti o tom, že i v takovém případě musí být splněny základní předpoklady odpovědnosti za škodu podle ustanovení § 420 obč. zák., tj. 1) protiprávní úkon, 2) vznik škody, 3) příčinná souvislost mezi protiprávním úkonem a vznikem škody (kausální nexus) a 4) presumované zavinění, zaměřil se na posouzení, za jakých podmínek lze jednání eventuálního smluvního partnera považovat za rozporné s ustanovením § 415 obč. zák. (za protiprávní úkon).

Respektuje shora zmíněnou zásadu smluvní volnosti, přitom pokládá za první předpoklad odpovědnosti skutečnost, že konkrétní osoby zahájily jednání o uzavření určité smlouvy, přičemž tato jednání dospěla do stadia, kdy jedna ze stran kontraktačního procesu byla v důsledku chování druhé potencionální smluvní strany v dobré víře, že předpokládaná smlouva bude uzavřena. Dalším nezbytným předpokladem je, že k ukončení jednání o uzavření smlouvy druhá strana přistoupila, aniž k tomu měla legitimní důvod.

Jde-li o majetkovou újmu spočívající ve vynaložení nákladů v souvislosti s jednáním o uzavření smlouvy a přípravou návrhu smlouvy, Nejvyšší soud ve shodě se soudem odvolacím akcentuje, že potencionálním smluvním partnerům (záměrcům o uzavření smlouvy) zpravidla vznikají náklady, jejichž povaha a výše závisí na typu předpokládané smlouvy, s jejichž vynaložením musí počítat bez ohledu na to, zda zamýšlená smlouva bude nakonec uzavřena či nikoliv. Vynaložení těchto „obvyklých“ provozních nákladů přitom za odškodnitelnou majetkovou újmu ve smyslu ustanovení § 420 obč. zák. považovat nelze. Oproti tomu v případě vynaložení nákladů, které nelze považovat za - pro uzavření smlouvy konkrétního typu - běžné (obvyklé), a jejichž potřeba vyvstala v důsledku specifických požadavků druhé strany, nelze vyloučit možnost jejich posouzení jako škody podle výše odkazovaného ustanovení.

V případě, že předpoklad existence protiprávního úkonu (porušení prevenční povinnosti) a vzniku škody (viz argumentace shora) bude naplněn, mezi takovým jednáním a vznikem škody (v podobě vynaložených nákladů) bude příčinná souvislost a „škůdce“ neprokáže, že škodu nezavinil, bude dána i odpovědnost za škodu ve smyslu § 420 obč. zák. I v tomto směru tak Nejvyšší soud považuje právní posouzení věci odvolacím soudem v zásadě za správné.

Zpochybnila-li dovolatelka správnost rozhodnutí odvolacího soudu co do posouzení povahy právního úkonu žalované - dopisu ze dne 20. 2. 1996, Nejvyšší soud pouze podotýká, že takové právní posouzení nemá judikatorní přesah, když je významné právě a jen pro projednávanou věc (jde o posouzení obsahu konkrétního právního úkonu), přičemž právní závěr odvolacího soudu, podle kterého nejde o uznání závazku, nepovažuje ani za rozporný s hmotným právem (§ 323 obch. zák.). Potud rozhodnutí odvolacího soudu nesplňuje podmínku zásadního právního významu, pročez

Nejvyšší soud k řešení této otázky dovolání podle § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. přípustným neshledal.

Přesto rozhodnutí odvolacího soudu neobstojí.

Ve smyslu ustanovení § 242 odst. 3, věty druhé, o. s. ř., je-li dovolání přípustné, dovolací soud přihlédně též k vadám uvedeným v § 229 odst. 1, § 229 odst. 2 písm. a) a b) a § 229 odst. 3 o. s. ř., jakož i k jiným vadám, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.

Jak je zřejmé z odůvodnění rozhodnutí soudů nižších stupňů, soud prvního stupně se důvodností žalobou uplatněného nároku, navzdory výslovnému požadavku žalobkyně, z pohledu případné odpovědnosti za škodu nezabýval, a odvolací soud založil právní závěr o neopodstatněnosti žaloby na tom, že žalobkyně neunesla břemeno tvrzení a břemeno důkazní co do splnění předpokladů pro vznik odpovědnosti za škodu, aniž v intencích ustanovení § 118a o. s. ř. tuto k doplnění rozhodných skutečností a navržení důkazů potřebných k jejich prokázání vyzval a o následcích nesplnění této výzvy poučil.

Přitom Nejvyšší soud již v rozsudcích ze dne 21. 8. 2003, sp. zn. [29 Odo 850/2001](#), a ze dne 16. 3. 2004, sp. zn. [29 Odo 149/2002](#), uveřejněných v časopise Soudní judikatura č. 12, ročník 2003, pod číslem 209, a č. 3, ročník 2004, pod číslem 49, vysvětlil, že nebylo-li účastníku poskytnuto poučení ve smyslu ustanovení § 118a o. s. ř., ač se tak mělo z objektivního hlediska stát, je řízení před soudem prvního stupně postiženo vadou. To platí i tehdy, měla-li absence takového poučení původ v jiném právním posouzení věci. V systému neúplné apelace odvolací soud k vadě spočívající v absenci poučení podle § 118a o. s. ř. nepřihlédně ve smyslu § 212a odst. 5 o. s. ř. jen tehdy, jestliže účastník na poučení podle § 118a o. s. ř. nereagoval poté, co mu je řádně poskytl přímo odvolací soud.

Jelikož řízení před soudy obou stupňů trpí vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, Nejvyšší soud rozhodnutí odvolacího soudu i soudu prvního stupně zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení (§ 243b odst. 2, část věty za středníkem, a odst. 3 o. s. ř.).